

Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Факультет соціології
кафедра галузевої соціології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:
«ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ МАРГІНАЛЬНОЇ МОЛОДІ ДО НОВИХ
УМОВ ПРОЖИВАННЯ»

Спеціальність: 054 «Соціологія»
Освітня програма «Соціальні технології»
Освітній рівень: магістр
Кваліфікація: магістр соціології

Автор:
Запацька Анастасія Сергіївна,
студентка магістратури

Науковий керівник:
Тарабукін Юрій Орестович,
кандидат соціологічних наук,
доцент

Магістерська робота допущена до захисту
рішенням кафедри галузевої соціології

Протокол №15 від «3» травня 2022 р.

Зав. кафедри _____ доцент Безрукова О.А.
підпис

Київ 2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МАРГІНАЛЬНОЇ МОЛОДІ	7
1.1. Визначення та характеристика потенційно маргінальної молоді.	7
1.2. Соціально-психологічні чинники міграції молоді до міста	10
1.3. Процес маргіналізації як наслідок соціальної мобільності.....	12
Висновки до першого розділу	17
РОЗДІЛ 2. АДАПТАЦІЯ СЕЛЯН-МІГРАНТІВ ТА МОЖЛИВІ СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ.....	19
2.1. Особливості та стратегії адаптації селян-мігрантів до міських умов проживання.....	19
2.2. Соціальні конфлікти та напруження у суспільстві як наслідок маргінального процесу	24
Висновки до другого розділу.....	29
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ МІГРАНТІВ- МАРГІНАЛІВ	32
3.1. Визначення методології дослідження	32
3.2. Результати дослідження.....	35
Висновки до третього розділу	36
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40
ДОДАТКИ.....	43

ВСТУП

Актуальність теми.

XX-XXI сторіччя - це період змін, які пов'язані перш за все з глобалізацією світової економіки, політики та культури. Такі події спричинили розвиток динамізму соціальних процесів. У свою чергу, особливості соціально-економічної ситуації значно ускладнили процес адаптації людини у середовищі. Швидкі зміни умов життя тепер викликають ще більші підвищення вимог до кожного представника суспільства. Сьогодні, проблема адаптації викликає досить виражене занепокоєння. Цікаво, що раніше ця тема не викликала такого інтересу з боку науковців і громадськості в цілому. Можна припустити, що це зумовлено конфліктогенністю середовища проживання і неясністю щодо нормативності поведінки, яка спричиняє самі порушення процесу адаптації, зокрема, в молоді. Внутрішньою міграцією називаються переміщення всередині держави; такий процес вважається надважливим у формуванні соціального та економічного розвитку. До пов'язаних з міграцією процесів відносяться індустріалізація, урбанізація, формування регіональних відмінностей. Нині можна виокремити низку підходів до вивчення міграції в соціальних науках, а саме : системний, функціональний, структурний, біхевіористський, теорію соціальних змін, концепцію «тяжіння виштовхування», теорію «міграційного ланцюга». Сьогодні концепція маргінальності є поліфункціональною та трактується багаторівнево.

Міграція молоді до великих міст не є новою галуззю для досліджень, але цей напрям активно розвивається вже протягом декількох сторіч. Адже в умовах сучасного соціально-економічного розвитку ця тема постійно загострюється і набуває все більше нових обертів. Місто завжди було і залишається центром для розвитку соціальних конфліктів: соціальна нерівність, соціальна стратифікація, соціальне напруження – традиційні приклади проблем міста. Міське суспільство значно відрізняється від

сільського , що призводить до чималих ризиків в процесі адаптації індивіда. Соціум міста характеризується розмаїтістю професіональних, та освітніх можливостей, соціальних статусів, що призводить до диференціації населення. Соціум села навпаки вважається однорідним. Тому сьогодні міграція із села до міста часто є «вимушеною». Молоді люди вимушені змінювати своє середовище у пошуках кращих умов, частіше вони наважуються на це під час отримання вищої освіти.

Маргінальність - соціологічне поняття, що трактується як "прикордонність" положення людини між тією чи іншою соціальною групою. Це поняття з'явилося в американській соціології у 1920-х для позначення неадаптації мігрантів до нових соціальних умов. Маргінал — це зазвичай особа, що формується на межі соціальних суспільств та знаходиться у стані переходу або адаптації до іншого типу соціальності. Тобто, основною рисою маргінальності є відмінність цінностей та уявлень особистості від тих, що прийняті у суспільстві в яке потрапляє індивід. Розглядаючи питання занурення молодого людини до нової спільноти та ідентифікації з нею, досі недослідженими залишаються саме стратегії, що використовує особа, інтегруючись у спільноту. Адже у випадку зміни соціуму різним індивідам властивий різний характер змін поведінки.

Науково-практична і теоретична актуальність дослідження зумовлена важливістю вивчення проблеми маргінальної молоді в середовищі ризикогенності та до її адаптації, адже маргінальна молодь особливо вразлива до економічних потрясінь, соціальної нестабільності та конфліктів.

Сьогодні ставлення науковців до міграції населення, зокрема молоді, яка в наслідок цієї міграції стає маргінальною, варіюється. Одні оцінюють це явище позитивно з точки зору можливості для молоді вирватися з поганих умов життя, скористатися можливостями самореалізації, яких значно більше в міському середовищі. Інша група науковців вважає , що така міграція дестабілізує соціально-демографічну структуру суспільства, особливо коли людині не вдається досягти мети переїзду та реалізувати власні високі

очікування щодо нових можливостей. Факт у тому, що такі явища як маргінальність та маргінальна особистість сьогодні є невід'ємною частиною суспільного життя та сучасної культури, оскільки з'являються маргінальні групи та цілі суспільні прошарки. Все ж, частіше маргінальність розглядається як негативне явище, що характеризує периферійну ознаку особистості, що нерідко призводить до виникнення соціальних конфліктів на різних рівнях – економічному, етнічному, релігійному і т.д.

Для України дослідження явища маргінальності має особливе значення, оскільки сама країна перебуває в реаліях перехідного періоду. Деякі українські дослідники вважають стан соціокультури нашої країни пограничним, що може бути пояснено існуванням великого ризику розвитку масової маргіналізації суспільства. Молодь, що тимчасово або назавжди змінює своє місце проживання, стикається з різними складнощами, які проявляються у проблемі пристосування до нової культури, нових правил, умов та традицій. Ці особистості відокремлені від свого звичного соціального кола, батьків та знайомих. Також, молодь є найбільш мобільною та динамічною соціальною групою серед інших, тому важливо дослідити саме на прикладі запропонованої соціальної групи мігрантів з села до міста причини її маргіналізації та можливі наслідки конфліктогенності з іншими соціальними групами.

Наукова проблема дослідження полягає у невідповідності між необхідністю мати науково обґрунтовані концептуальні положення щодо визначення проблем маргінальної молоді пов'язаних з її адаптацією до нових умов проживання і недостатністю узагальнення існуючого теоретичного та емпіричного матеріалу з даної проблематики.

Мета дослідження полягає у визначенні особливостей адаптації молоді з сільської місцевості до умов проживання у місті.

Для досягнення поставленої мети треба вирішити наступні **завдання** :

1. З'ясувати, що таке маргінальна молодь.

2. ВИЯВИТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ МІГРАЦІЇ МОЛОДІ ДО МІСТ.
3. З'ясувати як відбувається процес маргіналізації особистості.
4. Проаналізувати соціальні конфлікти, що виникають під час адаптації.

Об'єкт дослідження: особливості адаптації маргінальної молоді до нових умов проживання.

Предмет дослідження : соціальні конфлікти як можливий наслідок адаптації сільських мігрантів – маргіналів до умов міста

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ МАРГІНАЛЬНОЇ МОЛОДІ

1.1. Визначення та характеристика потенційно маргінальної молоді.

Молодь у сьогоднішньому суспільстві розглядається як особлива та специфічна соціально - демографічна група, на прикладі якої зміни в суспільстві відбиваються найяскравіше. Молодь, яка знаходиться у процесі формування власних цінностей, нерідко стикається із суперечностями, Більш того, це досить чутлива група суспільства, що потребує окремої уваги. Наведемо приклад дослідження, що демонструє основні слабкості молоді у сформованому соціумі: результати моніторингу, проведеного Інститутом соціології НАН України, показують, що загальний рівень соціального самопочуття молоді залишається на досить низькому рівні. Дослідниками було виявлено, «що високий рівень напруженості викликає недостатність у забезпеченні таких цінностей, як «державний захист від зниження рівня життя» – це відзначили 81 % респондентів, «стабільність у державі та суспільстві» – 75 %, «екологічна безпека» – 74 %, «підходяща робота» – 68 %, «соціальний оптимізм» – 67 %. [2]. Тобто, складності трансформації суспільства в цілому та нестача основних соціальних благ вже робить молодь дуже вразливою соціальною групою.

Ми визначаємо маргінальність як пограничний та периферійний стан, тому маргінальну молоду людину будемо розглядати як індивідуума, що змінив свої умови проживання та звичний соціум і перебуває в процесі адаптації та переходу до прийняття норм нового суспільства. У діях маргінальної особистості спостерігається певне протиріччя, оскільки з одного боку дії особистості можуть транслювати певну чужорідність його як елементу нового соціуму, з іншого боку - транслюють бажання людини бути прийнятим та інтегруватись у нове середовище.

Говорячи про маргінальну молодь, що мігрувала із сіл до міста, варто надати спочатку загальну характеристику сільському соціуму, оскільки це

допоможе нам у кращому розумінні мотивів зміни умов життя, причин можливого виникнення конфліктів та причин потенційної маргіналізації особистості. Н. Смелзер у своєму дослідженні описував сільських жителів як «сукупність людей, які мають спільне постійне місце проживання, залежать один від одного в повсякденному житті та здійснюють багато різновидів діяльності з метою задоволення своїх економічних та соціальних потреб» [19].

О. Лозова вважає, що селяни, проживаючі у малонаселеному пункті частіше зайняті однотипною сільськогосподарською діяльністю [11]. Сільський спосіб життя характеризується більшою розміреністю, статичністю, залежністю ритмів праці від пори року, важчими, порівняно з містом, умовами праці, злиттям меж праці й побуту, трудомісткістю праці в домашньому та підсобному господарствах, стабільністю складу мешканців, типовими тісними родинними й сусідськими зв'язками [1]. Сільську спільноту можна охарактеризувати як не дуже соціально-динамічну, окрім цього, така спільнота чуйно та бережливо ставиться до своїх традицій та намагається їх зберегти із покоління в покоління. Важливим маркером, що також характеризує селян є густота населення. Через малу кількість жителів, люди мають досить обмежені контакти та зв'язки, це також впливає на розміреність та в якомусь сенсі обмеженість їх соціальної динаміки. Це означає, що сільським жителям важко приймати щось нове, навпаки вони зберігають консервативний устрій життя і в деяких випадках пишаються цим.

І. Губеладзе у своїй монографії презентує аналіз опитувань міської та сільської молоді. У результаті, міська молодь характеризує сільську доволі неоднозначно та зазначає, що вона представляється їм дружньою, працьовитою, простодушною, відкритою, щирою, комунікабельною, лайливою, схильною до сварок усередині громади й одночасно доброю. Члени цієї громади все один про одного знають, пліткарі, їм властива взаємодопомога, вони веселі, однак необізнані. Міська молодь була охарактеризована респондентами як: гарно вдягнена, модна; освічена; лінива; наполеглива, прагне до своєї мети; самовпевнена, амбітна; нахабна, груба;

невихована; розбещена, любить погуляти; хитра, лицемірна; розумна; байдужа до оточення; організована, пунктуальна; російськомовна; креативна; комунікабельна [6, с.66]. Бачимо, що міську молодь представники сільського соціуму характеризують також доволі неоднозначно. Визначивши основні риси сільської громади та безпосередньо молоді, можна зробити висновок, що сільське життя за своєю структурою є простішим та не має великої кількості варіантів розвитку.

Однією з важливіших особливостей міста можна назвати його гетерогенність, що зумовлена великою кількістю населення. Тобто, міський спосіб життя передбачає формування відповідних установок і навичок, які сприяють адаптації людини до цієї різнорідності. За Б.Рублом основними стратегіями пристосування до гетерогенності є прагматизм і плюралізм, що мають наслідком толерантність та індивідуалізм [18, с.54]. Конфлікт мігранта з міським середовищем якраз і полягає у тому, що селянин потрапляє з умовно гомогенного суспільства у гетерогенне, а його високі очікування від зміни місця проживання може зіткнутися з неготовністю до плюралізму та індивідуалізму. На адаптацію до нових умов впливає також ментальний зв'язок із селом - чим міцніший зв'язок мігранта із селом, тим важче йому адаптуватися, тобто, молодь, яка мігрувала до міст, є сільською до того моменту, поки існує цей зв'язок.

Р. Редфілд ствержував, що селянин завжди усвідомлює себе нижчим, порівняно з представниками міської культури, але попри це йому притаманно вважати власний спосіб життя і себе морально вищими від міського [25, с.65].

Окрім цього, варто зазначити ще один атрибут міста – анонімність. Анонімність міського спілкування може стати для мігрантів значним елементом культурного шоку. Факт того, що містяни можуть бути незнайомі між собою та бути байдужими один до одного можуть здивувати селян, оскільки вони звикли, що всі все знають один про одного. Через різку зміну середовища проживання та анонімність міста є великий ризик відчувати так звану «публічну самотність». Виникає вірогідність, що молоді люди

починатимуть губитися серед своїх однолітків. Це може призвести до комплексу неповноцінності як соціальної, так і психологічної. На тлі високих вимог до інтелектуальної діяльності, незвичного самостійного побутового життя в гуртожитку, відсутність оперативної підтримки та порад батьків або родичів, все це може призвести до нервово-психічних зривів, порушень і навіть захворювань [17, с.265]. Можна зробити висновок, що саме ці фактори міського життя запускають процес маргіналізації молодого людини.

Отже, в нашому випадку, маргінальна молодь – сільська молодь, зі своїм набором цінностей та ритмом життя, що опинилися у середині, де панують зовсім інші правила та пріоритети та знаходяться на шляху адаптації (або не адаптації) до нових для себе принципів життя.

1.2. Соціально-психологічні чинники міграції молоді до міста

Можна припустити, що сьогодні масова маргіналізація є наслідком соціальної мобільності. Одним із перших дослідників, хто детально описав та дослідив це явище був П. Сорокін. У його розумінні це процес будь-якого переміщення соціального об'єкта (людина, цінності), іншими словами - всього того, що було вигадано чи змінено діяльністю індивіда, з одного соціального положення в інше. Проте найпопулярнішою інтерпретацією поняття є лише переміщення саме людей. Загалом, у соціології розрізняють три фактори, що впливають на міграційні процеси: фактор виштовхування, притягання та доступності міграційних процесів. Фактор відштовхування включає в себе погані критерії життя, такі як гострі політичні конфлікти або трагедії пов'язані з природними умовами і так далі. Фактор притягування це всі комфортні умови для існування в інших міських населених пунктах або державах. Наприклад, достатня заробітня плата, середній рівень життя та відчуття захищеності. Під вільністю та доступністю мігрувати розуміється відсутність перешкод для змінення середі проживання, у разі потреби або бажання.

У методології сучасного соціологічного аналізу все інтенсивніше розвивається теорія життєвих сил, індивідуальної і соціальної суб'єктності. В

рамках даної теорії міграція є результатом взаємодії соціального простору і життєвих сил, внаслідок якого складаються нові потреби, що в свою чергу активізує індивідуальну і соціальну суб'єктність особистості, а також засобом, за допомогою якого освоюється оптимальний соціальний простір для реалізації життєвих сил. Внутрішня міграція потребує окремої уваги держави та суспільства, оскільки цей напрямок впливає на демографічний стан країни та на поступову трансформацію суспільства. Міграція молоді є повноцінним компонентом усіх міграційних процесів, оскільки є чинником, що визначає зміни в структурі особистості індивідуума та може бути причиною виникнення кризи ідентичності.

Міграція для молодих представників сільського соціуму є певною можливістю вийти з не задовольняючих їх умов життя, побудови бажаної кар'єри та реалізації. Проте деякі дослідники розглядають це явище з негативного ракурсу, вважають, що масова міграція знижує економічний потенціал та призводить до депопуляції сіл. Зазвичай міграція до крупних міст для молоді є добровільною. Основна мета таких осіб – пошук кращого життя, пошук шляхів до самореалізації. Будь-яке крупне місто або мегаполіс стане для мігранта новою специфічною середою з більшою життєвою динамікою, розвинутою інфраструктурою, медициною та сферою дозвілля – все це приваблює молодь та спонукає до зміни образу життя. Динамічність міського середовища дає індивіду можливість досягти будь-якого соціального статусу, обрати певну соціальну роль, змінити цю роль на яку-небудь іншу, якщо виникне потреба. Сьогодні найпопулярнішою метою переїзду є навчання. Досить часто визначальну роль при переїзді сільської молоді до міста відіграють батьки, адже в селі часто вважають, що для успішності дитині потрібна гідна освіта. Молодь починає свій шлях у новому житті саме зі вступу в навчальний заклад, сподіваючись, що це надасть їм більше можливостей укоренитись у місті та отримати перші соціальні зв'язки. Разом з цим, переїзд – це перший крок у доросле життя. Цікаво, але багато підлітків цього не остерігаються і навпаки прагнуть до такої свободи. Варто зазначити, що

опиняючись у великому місті, молодь отримує опцію обирати, яку не мали проживаючи у селах через певну обмеженість можливостей. Для молоді однаково важливо самостійно обирати сферу діяльності, роботу, навчальний заклад, житло, друзів, блага цивілізації, які не були донині їм доступні. Прагнуча до своєї мети особистість сподівається на кращі перспективи, комфортні умови життя, медичне обслуговування та заробітню плату.

Окрім вже названих позитивних причин варто зазначити і негативні, які вимушують шукати нове місце проживання. Основною причиною такої міграції є відсутність безпеки для життя і здоров'я, що може бути викликана загостренням політичної або екологічної ситуації. Не тільки для молоді вимушена міграція викликає погіршення соціального статусу та матеріального добробуту. Всі соціальні групи, що опинилися в незвичних для умов недобровільно є особливо вразливою категорією та потребує особливої уваги.

1.3. Процес маргіналізації як наслідок соціальної мобільності

Говорячи про соціальну мобільність у розумінні переміщення індивідуума з одного соціального положення в інше, варто відмітити, що поєднання цієї концепції та концепції маргінальності так і не відбулось. Але потенційно ці два поняття можна вважати «родичами», оскільки в корені обох понять присутній процес переходу та пограничний стан між соціальними станами.

Зосереджуючись на соціальній маргінальності серед молоді слід ще раз зазначити, що вона виникає саме через зміну звичної середі проживання. Тобто, переїзд індивідуума із сільської місцевості у велике місто викликає труднощі на рівні самоідентифікації та соціалізації. Маргінальність для особистості в даному випадку є поєднанням старих та нових зв'язків та є причиною виникнення суперечного соціального статусу. Основною задачею, що постає перед такою особистістю є адаптація до нових умов. Адже не всім

вдається це зробити та реалізувати свої бажання та можливості. Моральна та духовна нестабільність викликає потребу до пошуку та створення нового базису формування системи цінностей. Відсутність духовних орієнтирів скоріш за все спричинить психологічну незадоволеність, адже навіть матеріальна реалізованість не означатиме духовну стабільність. З метою характеристики маргіналів у соціумі слід користуватися поняттями включеності (інклюдії) та виключеності (ексклюзії). Загалом виділяють класичні типи маргіналів, до яких належать культурні, девіантні та соціальні. Культурні знаходяться на кордоні декількох культур, соціальні – між двома соціальними шарами, класами, а до девіантних відносять тих, чия поведінка не відповідає усталеним нормам. Також виділяють додаткову категорію – метафізичні відчужені маргінали, що начебто з першого погляду не мають характерних рис маргіналів наведених вище, але відносяться до маргіналів через відчуження. Г.Зіммель починав вивчати «чужинця» саме як соціальний тип особистості та виділив основні критерії його визначення : одночасна близькість та віддаленість по відношенню до тієї чи іншої групи суспільства. Кожна людина виконує свою певну функцію у соціумі, тому при припиненні виконання цих функцій людина може перестати себе ототожнювати з цим соціумом або виключається із певної соціальної системи. Саме це є процесом відчуження та наслідком цього буде початок процесу формування маргінальної особистості.

Криза пограничної особистості виникає у момент дисонансу між особистим уявленням цілісного «Я» та тим «Я», яке формується під впливом нових соціальних ролей. Саме в цей час індивід відчуває особливе відчуження, забутість, самотність та відокремлення від всього світу : «Маргінал подібний до всіх, ідентичний усім і в той же час він каліка серед собі подібних – людина з відсіченим корінням, посічена на шматки в самому серці рідної культури, рідного середовища» - французький соціолог А. Фарж [21, с.143]. Варто також враховувати, що маргінальна особистість часто розмірковує та відчуває

тривогу з приводу того, наскільки добре вона відіграє свою роль у новому соціумі.

Складність вивчення умов за яких відбувається процес маргіналізації особистості полягає у тому, що маргінальність є явищем полісемантичним та поліфункціональним. Наприклад, Р.Парк здебільшого розглядав маргінальність як виникаючий культурний конфлікт соціальних прошарків. Маргінал знаходиться не тільки за межами певної соціальної групи, а й між світами та культурами. Така людина не може ідентифікувати себе з жодним культурним контекстом. За Парком маргінальна особистість уособлює конфлікт різних культур, поєднаних у її ідентичності. Через несприйняття жодної зі сторін цього конфлікту, людина приречена на психологічний дискомфорт. Парк вважав, що основна умова маргіналізації це соціальна мобільність, оскільки він розробляв теорію соціального організму, який, на його думку, у першу чергу створюється індивідами, які змінюють своє положення в соціальному та фізичному просторах. До основних рис маргінальної людини Парк відносить страх бути відверненим,черезмірну мрійливість, постійний страх за майбутнє та сумніви щодо своєї цінності. За його спостереженнями, новоприбулі до США намагались якомога скоріше опинитися в середині соціуму, але зіткнулись із тим, що та чи інша група суспільства їх засуджувала. Тобто, вони не могли з'ясувати для себе ніякої універсальної або правильної моделі поведінки, хтось постійно вказував на їх невірні кроки. Навпаки, такі особистості опиняються під тиском як від нової системи суспільства, так і від їх звичного соціуму. Звідси і береться невпевненність в собі, яка потенційно може укоренитись у свідомості людини [24, с.76]. Окрім цього, виникаюча реакція страху, може супроводжуватися іншими негативними емоціями - гидливістю, недовірливістю. Отже, закріплений стан маргінальності породжує зниження соціального статусу.

Проте, подальші дослідження та виникнення соціального типу «чужака», що розвивав Зіммель, демонструють певну обмеженість запропонованої концепції Парка. Західноєвропейська наука підкреслює

зв'язок маргінальності з об'єктивними соціальними умовами та підкреслює необхідність у вивченні умов і соціальних причин маргінальності. Цей тип маргінальності отримав назву структурної (соціальної) маргінальності, оскільки головним об'єктом дослідження маргінальності стали соціально-ізолювані групи у структурі суспільства.

Оскільки актуальність проблеми маргіналізації значно зросла у часи активної трансформації суспільства під час перебудови, маргінальність починають розглядати як проблему окремої особистості в контексті соціальних перетворень. Зазвичай маргінальність описується як негативне явище, що суперечить прийнятим нормам або як відхилення, що сприймається як соціальне порушення. В цьому контексті досить важливою є думка іншого дослідника, що розглядає маргінальність з позитивного ракурсу та підкреслює її як процес цінний для суспільства – В. Тернера. Він вважає, що утворення нових соціальних структур та систем, цінностей та норм – необхідна умова для розвитку сучасного суспільства. Цей розвиток і відбувається у стані периферійності та злому представників суспільства [20, с.95]. Тернер намагався проаналізувати стадії переходу особистості в стан маргінальності та виділив три етапи: відкріплення особистості (або групи) від рідних умов, грань та поріг (лімінальність). Зазвичай в останній стадії переходу особистість здобуває таку якість як двоїстість, але така маргінальна людина має можливість через цей процес отримати новий досвід та посягнути нову для себе істину. Можна зробити висновок, що маргінальність надає можливість вийти із застійного стану, йти по шляху від старого до нового, бути відкритим до трансформації моральних цінностей та понять в усіх сферах буття - в якомусь сенсі маргінальна особистість є вільнішим представником соціуму.

Е.Стоунквіст вважав: «Індивідуум не стає маргінальною людиною доти, доки вона не сприймає конфлікт (рас, культур, суспільств тощо) як свою особисту проблему. Переживання такого конфлікту стає поворотним моментом у житті індивідуума, коли, власне, і відбувається формування характерних рис маргінальної особистості. Внаслідок цих кризових

переживань індивід відчуває себе відчуженим від обох культур, з якими був пов'язаний» [27]. Маргінальність відбувається ще через те що людина не пов'язана з конкретною соціальною системою, така людина відчуває себе «іншою» на фоні оточуючих її особистостей. Відсутність розуміння за якими тепер правилами потрібно жити є важливим фактором запуску процесу маргіналізації. Будучи вже носієм маргінальності індивідум не відразу починає усвідомлювати свою маргінальну природу, тільки розуміє, що старі норми та цінності для нього вже не настільки прийнятні та зрозумілі. Проте вироблення своїх і цінностей ускладнюється тим, що він виявляється у владі зовнішніх і внутрішніх обставин.

Французький соціолог Е.Дюркгейм ввів поняття колективної свідомості, основна функція якого - бути регулюючою силою соціуму, тобто, це необхідний компонент його нормального функціонування. Досліджуючи колективну свідомість науковець виділяє поняття її інтенсивності, що дає можливість вимірювання та порівняння цього явища. Отже, аналогічно до колективної свідомості ми можемо говорити про інтенсивність маргінальної свідомості, що дозволяє розмірковувати над різними ступенями прояву маргінальної свідомості у людини [7].

Не дивлячись на те що маргіналів розглядають здебільшого як девіантну групу населення, стан в якому вони перебувають дозволяє утворювати нові соціальні прошарки, нові норми поведінки та нові соціальні позиції. Тобто, через особливості своєї прикордонної свідомості у соціальному просторі, такі люди є альтернативою будь-якої визначеності. Таким чином відбувається репрезентація еволюційного процесу соціальній дійсності, що повинна змінюватися.

Отже, внутрішній конфлікт, що виникає в молодій особистості, є наслідком зміни реальності буття та відсутність з цією реальністю зв'язків. На формування нової свідомості впливають особистісні риси характеру та саме вони детермінують подальші стратегії поведінки. Самооцінка, що є внутрішнім утворенням особистості, виконує роль регулятора поведінки. Вона

забезпечує баланс між внутрішнім станом людини, формами її поведінки і зовнішніми впливами. Самосвідомість дає людині змогу контролювати свої внутрішні стани й потреби і співвідносити їх із реальною ситуацією в навколишньому середовищі. Настановлення людини детермінують її ставлення до оточення, особливості побудови взаємин із ним [6]. Найчастіше можна зустріти розуміння маргінальності лише з негативної точки зору, що здається досить суперечним та однобоким. Оскільки, як вже було з'ясовано, маргінальний стан означає відсутність привязки до якоїсь культури, системи цінностей або соціуму, що дає можливість особистості обирати самостійно, розвиватись та підходити більш творчо під час процесу самоідентифікації. Такі люди привносять до соціуму новаторські рішення, що неодмінно повинно відбуватись для розвитку та органічної трансформації суспільства.

Висновки до першого розділу

Отже, для вирішення поставлених завдань були розглянуті наступні положення.

Молодь сьогодні є досить вразливою групою суспільства, яка є більш чутливою до змін та трансформацій, тобто, молода людина, маючи вікові особливості, вже може відчувати деякі складнощі у адаптації до світу прийнятих норм. Маргінальну молоду особистість ми визначаємо як особу, яка є представником сільського соціуму, яка змінила свої умови проживання та знаходиться на етапі трансценденту, адаптації до нового суспільства. Змінивши коло оточення, ритм життя, отримавши різноманітність видів діяльності, молода людина може зіткнутися із внутрішнім психологічним тиском, самотністю та загубленістю, що і провокує запуск процесу маргіналізації.

Серед чинників міграції молоді до міста особливе значення має бажання здолати приналежність до села, його соціуму та здобути інший статус або

вийти на якісно новий рівень. Частіше молоді люди мігрують до міста для отримання вищої освіти. Серед інших привабливих чинників зміни місця проживання є більш розвинена інфраструктура, дозвілля, професійні можливості та свобода, яку можна отримати у місті.

Загалом виділяють класичні типи маргіналів, до яких належать культурні, девіантні та соціальні. Одним із перших, хто почав досліджувати маргінальність став Р.Парк, який здебільшого розглядав маргінальність як виникаючий культурний конфлікт соціальних прошарків. Досліджували маргінальність також В.Навджавонов, Г.Зіммель, Е.Дюркгейм та інші. До основних рис маргінальної людини можна віднести страх бути відверненим, страх за майбутнє та сумніви щодо своєї цінності. Внутрішній конфлікт, що виникає в молодій особистості, є наслідком зміни реальності буття та відсутність з цією реальністю зв'язків. Особистісні риси кожної людини в подальшому є основою для вибору стратегій адаптації до нових умов та саме стан маргінальності може стати новою точкою росту індивідуума.

РОЗДІЛ 2. АДАПТАЦІЯ СЕЛЯН-МІГРАНТІВ ТА МОЖЛИВІ СОЦІАЛЬНІ КОНФЛІКТИ

2.1. Особливості та стратегії адаптації селян-мігрантів до міських умов проживання.

Місто в сучасності – це територія перманентної перехідності, коли повністю реконструюються і ціннісно-сміслова картина світу, і історичні універсальні категорії (Бог, істина, добро, любов, справедливість тощо). Сам світогляд набуває характеристик тимчасовості, ситуативності, його основою стають індивідуальні уявлення, а не загальні норми [8, с.63].

Свобода є потрібною якістю або відчуттям для самостійного прийняття рішень в критеріях урбаністичного середовища, що дає людині можливість здобуття нової та якісної самоідентифікації. В умовах гетерогенності міста і з'являється проблема ідентичності особистості та складнощі її адаптації до нового стилю життя, який неодмінно зміниться через потрапляння у нове суспільство.

Молодь сільського походження, яка планує змінити назавжди своє місце проживання намагається не тільки успішно адаптуватися у міському соціумі, а й інтегруватися до цієї спільноти та стати повноцінним її представником – прийняти норми та цінності нового суспільства. Таке входження молодої людини до спільноти, переживання своєї належності до неї має забезпечити почуття внутрішнього комфорту і допомогти уникнути самотності [6]. Важливо зрозуміти, які моделі та підходи використовує молода людина у процесі соціальної трансформації, а також трансформації її ідентичності. Можна припустити, що чим більше «моделей» світу особистість може сприйняти, тим менше вона відчуває залежність від якогось одного конкретного образу життя.

Соціальна трансформація визначається як зміна соціальних форм у процесі переходу від одного якісного стану до іншого, що має кілька векторів спрямованості: конструктивний, стагнаційний та деструктивний [6]. Конструктивна трансформація дорівнює позитивним змінам в системі

свідомості людини та його життєвих координат. Стагнаційна трансформація означає відсутність переходу свідомості на новий якісний рівень. А деструктивна навпаки є провокатором регресу та застою у свідомості людини та скоріш спричинить саме негативні зміни.

Трансформацію та оновлення свідомості людини можна розглядати як процес вибіркової зміни ідентичності під час соціалізації індивідуума. Результат таких змін несе в собі прогресивний розвиток індивідуума. Для того щоб процес якісних змін успішно відбувався, людина повинна бути готова визнавати власні слабкі сторони, аналізувати та робити кроки для їх посилення. Самоаналіз відіграє у цьому процесі чи не вирішальну роль, оскільки саме аналіз Я-образу є рушійною силою на шляху до позитивної трансформації індивідуума.

О. Штепа запропонував поєднати механізми процесу змін за В. Сатір та Дж. Келлог і таким чином виділити п'ять етапів трансформації: період парадоксів; лабіринт; автономізація; трансцендентність; кристалізація [22, с.54].

Дж. Беррі розуміє процес адаптації як комплекс стратегій пристосування індивіда в процесі акультурації – явища, що має тісні переплетіння з процесом адаптації. Оскільки, акультурація – це процес зміни культури, звичаїв та вірувань, що відбувається через взаємодію різних культур та соціальних систем. Отже, дослідник виділяє при цьому різні стратегії, які призводять до трьох типів адаптації – пристосування, реакції та відмови [23]. Таких стратегій він виділив чотири: асиміляція, інтеграція, сегрегація (або сепарація) та маргіналізація. Асиміляція передбачає відмову від своєї культурної ідентичності і традицій та перехід у домінуючу спільноту. При інтеграції відбувається як збереження власної культурної цілісності, так і прагнення стати невід'ємною частиною більшої спільноти. Сегрегація виникає тоді, коли група, яка акультурується, є небажаною для домінуючої групи й відокремлюється з нею; сепарація ж виникає, якщо в найменшій групі переважає бажання відокремитися. Маргіналізація характеризується

втраченими зв'язками зі своєю культурною групою та відсутністю контакту з домінуючою. Відповідно до теорії Дж. Беррі, акультурацію зумовлюють два чинники, які впливають на вибір чотирьох основних стратегій: збереження культури (визначається необхідністю підтримки культурної ідентичності) і участь у контактах (меншини долучаються до іншої культури або залишаються серед «своїх») [14]. Перебуваючи у проміжному стані або у стані «чужака», маргінальним групам властиво обирати між такими моделями існування:

- девіація. Це явище пов'язане з накопиченням «негативної енергії», яка або виявляється деструктивною для членів підсуспільства, або виливається у «велике суспільство» у вигляді насильства, некерованих дій. Прикладами девіації є різні організації нацистського спрямування.

- інтеграція. Раніше маргінальна група поступово завойовує сильні соціальні позиції, її погляди, її визначення реальності поступово стають загальноприйнятими. Маргінали цього типу є першопрохідцями, реформаторами, провідниками нових соціальних норм, напрямів у мистецтві; нові віяння моди також завжди проходять етап маргінальності, перш ніж стати надбанням більшості [13, с.52]. Такі маркери особистості людини як підвищена чутливість, комплекс неповноцінності, хитлива ідентифікація та хворобливий стан духу будуть схилити людину скоріш до девіантної форми поведінки.

Важливий механізм формування громадської думки, і агентами його зміни, на думку Е. Ноель-Нойман, є ті, хто не бояться ізоляції, здатні на тлі «спіралі мовчання» висловити думку, протилежну загальноприйнятій [15]. Це люди особливого типу, для яких обурення громадськості краще, ніж брак уваги [13, с.86].

Маргінальність потенційно може являтися основою для трансформації та самоорганізації людини як особистості. Але важливим фактором для розвитку та адаптації такого індивідуума є свобода. Свідомість звичайної людини вже сформована, така людина перебуває в більшій залежності від

соціуму, в якому вона існує. Маргінальна ж людина має можливість реалізувати свій творчий потенціал в процесі переходу, тобто в процесі нового становлення як особистості. Можна вважати, що успішна інтеграція людини до нового соціуму залежить від вибору низки стратегій для адаптації і механізмів для її здійснення. На адаптацію сільських мігрантів впливають дві групи умов проживання в місті: умови життя незалежно від тривалості проживання (медичне й деякі види побутового обслуговування, наявність культурно-просвітних установ, благоустрій міста) та умови, які змінюються залежно від строку проживання в місті (житлові умови, заробітна плата, прибуток та ін.). Можна припустити, що в залежності від того, наскільки швидко, в колишньому сільській житель, матиме змогу покращити умови проживання, залежить якість його проживання у місті та швидкість пристосування та адаптації до нової соціальної структури міста. На уповільнення адаптації також можуть впливати часті відвідування домівки, обмеження соціальних зв'язків (наприклад, лише університетські чи робочі), оскільки це не дозволяє розірвати старі соціальні, емоційні зв'язки та здобути і зміцнити нові. Самоідентифікація, тобто віднесення себе до сільської або міської спільноти, надає можливість виокремити поступовість процесів адаптації.

Молодь, яка змінила своє місце проживання для отримання освіти у вищому навчальному закладі, повинна здолати не тільки об'єктивні складнощі пов'язані з адаптацією у колективі, новому місті та середовищі. Одночасно з цим, така молодь повинна буде вирішити певні адміністративно-бюрократичні та побутові аспекти, а також, у більшості випадків, молода особа буде прагнути знайти роботу для кращого забезпечення своїх потреб. На початку облаштування свого нового життя індивідуум стикається із необхідністю вирішення багатої кількості нових для нього задач, що може позитивно вплинути на психологічну гнучкість, стресостійкість, вміння вирішувати одночасно декілька проблем. З іншого боку, багато залежить від соціуму, в якому така людина опинилась, тому що дистанціювання цього соціуму від

людини або насторожене ставлення, буде спричиняти виникнення бар'єра та спровокує укріплення маргінальної свідомості людини. Переїжджаючи до міста, майбутній студент частіше обирає гуртожиток, як перше місце проживання. Насправді, це хороший крок на шляху адаптації, оскільки відразу з'являється можливість завести нових друзів, звикнути до самотійності, з'являється також можливість обмінюватись досвідом з людьми, які опинились у схожій ситуації. Тобто, гуртожиток є так званою буферною зоною, де процес соціалізації відбувається більш комфортно.

На прикладі опитування проведеного Тіною Момот для статті «Асиміляція чи маргіналізація: сільська молодь у великому місті» у 2012 році, за умови, що респонденти вже прожили у місті від одного до двох років можемо побачити такі результати : у Києві 34 % респондентів вважають себе «більше городянами, ніж селянами», 20 % – «більше селянами, ніж городянами», 17 % – «селянами» і 13 % – «городянами». У Вінниці ж 40 % опитаних обрали варіант «більше городянин, ніж селянин», 24 % – «городянин», 15 % – «більше селянин, ніж городянин» і лише 8 % – «селянин» [14]. Відмінність між результатами можна пояснити тим, що Вінниця є відносно невеликим містом, до якого пристосуватися легше, ніж до столиці. Так, сьогодні результати опитування можуть відрізнятися, але можемо припустити, що сучасна молодь має всі шанси на досить швидку адаптацію у великому місті, оскільки значна частина сільської молоді не проживає у «сільському вакуумі». Завдяки Інтернету, соціальним мережам, спілкуванню з людьми, можливості відвідувати різні міста країни, молода людина може побачити інший світ, зрозуміти, що десь є інші та більші можливості. Як наслідок, з'являються амбіції, прагнення жити краще, прагнення отримувати хорошу освіту та розширювати кордони власної свідомості.

В сільській місцевості професійні навчальні заклади зустрічаються рідко, та й ті, що є, кваліфікацію вище середньо-спеціальної не дають. Тому велика частина молоді опиняється у місті у відносно ранньому віці та подальші життєві орієнтири формуються саме в міському середовищі. Вимірами

соціально-економічної адаптації студентів є матеріальне благополуччя, житлово-побутова облаштованість, технічне і методичне забезпечення навчання; психологічна пристосованість і особистісне сприйняття навколишньої дійсності; структура та особливості соціальних зв'язків, спосіб створення і підтримки особистих, професійних, міжетнічних відносин; позиція в соціальній структурі локального або глобального суспільства, механізми її фіксації і зміни.

2.2. Соціальні конфлікти та напруження у суспільстві як наслідок маргінального процесу

Наявність конфліктогенних наслідків міграційних процесів та процесу маргіналізації вивчається багатьма українськими та зарубіжними науковцями [12] [26, с.39].

Г.Лактіонова вважає, що середовище будь-якого великого міста може стати як і мотивацією для всебічного розвитку особистості, так і причиною соціальної фрустрації. Її формами прояву, з одного боку, виступає соціальна агресія, аж до агресії стосовно самого себе, з другого, – втеча особистості у свій світ, відхід від соціально значущої і соціально схвалюваної діяльності [10, с.24]. Люди, які живуть у великих містах, перманентно знаходяться під впливом міської стимуляції, через це вони схильні замикатися у собі, щоб захиститися від урбаністичного перевантаження. Тобто, людина починає уходити в себе та обмежувати контакти з людьми, що знаходяться в її оточенні. Це посилює віктимогенність індивіда та спричиняє більшу уразливість.

І. Парфанович вказує на те, що прояви урбанізації можуть стати причиною зміни поведінки великої кількості представників суспільства: «Швидкий темп життя, інтенсивність контактів і спілкування – є причиною поширення агресивності, орієнтованості на байдуже сприйняття інформації, оскільки при цьому не залишається часу на її психоемоційне опрацювання»

[16, с.11-12]. Тобто, місто само по собі є стресогенною середою, де для адаптації необхідно вміння балансувати між тими чи іншими його проявами. Серед чинників, що підвищують ризик девіантних проявів маргіальної молоді можна назвати: переважання анонімних, ділових, короточасних і поверхневих контактів; в основному слаборозвинені, вибіркові та, як правило, функціонально обумовлені сусідські зв'язки; поширеність інтенсивного позасімейного спілкування; різноманіття стилів життя, культурних стереотипів, ціннісних орієнтацій; нестійкість соціального статусу городянина, слабкий соціальний контроль поведінки людини і значна роль самоконтролю внаслідок наявності різноманітних соціальних зв'язків і анонімності; стресогенні візуальні характеристики міста [4]. Для девіантної поведінки маргінала характерна граничність між правомірним та неправомірним, маргінали часто є або жертвами злочину або його ініціаторами. Маргіальна ситуація також здатна спричинити правовий нігілізм, а як наслідок, поширення безнормності та повсюдна криміналізація соціальних відносин. При наявних процесах руйнування та дезорганізації, конфліктогенність буде спричинити саме дестабілізаційний вплив на структуру суспільства.

Маргіальний стан окремої частини суспільства формує певне ставлення до неї з боку так званої усталеної частини цього самого суспільства. Адже, виникнення в межах існуючої соціальної структури елементів, що порушують або змінюють порядок, традиції, ламають стереотипи, викликає певну реакцію у відповідь від представників даної соціальної системи. Починають виникати загострення протиріч між усталеною групою соціуму та його новими, чужорідними елементами. Сутність конфлікту полягає у відстороненні від використання чи обмеження в доступі до основних видів соціального капіталу небажаних (маргіальних) елементів. Представники соціуму є носіями основного об'єму дефіцитних ресурсів – економічного, культурного, соціального та символічного, володіння якими робить цю частину групи стійкою, перетворює її на агента, що має владу над тими, у кого капіталу менше чи він зовсім відсутній [3, с.17-25]. Варто зазначити, що велике місто -

це середина, де відбувається концентрація людей на обмеженій території, що може спричинити конфлікти як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру. Результатом таких конфліктів може бути злочин проти особистості.

Питанням конфліктів приділяли увагу такі науковці як К. Маркс і М. Вебер. М. Вебер зосереджувався саме на боротьбі відмінних між собою соціальних груп за владу у містах й способи її збереження цими групами. Тоді як для К. Маркса, основою для конфлікту є економічна основа, що полягає у боротьбі між пролетаріатом та буржуазією, що привласнює результати робітників собі.

Л. Козер вважає, що з метою закінчення певного соціального конфлікту мають бути символічні ключі-орієнтири, що вказують на перемогу чи поразку і є прийнятними для обох сторін конфлікту. Проте у випадках, коли сильніший не розуміє, що саме є головним у поразці для іншої сторони, а при цьому ще й відсутні можливості на стовідсоткову перемогу чи поразку кого-небудь з конфлікту, то в такому випадку відбувається затягування конфлікту й наявні втрати в обох сторін [9, с.93].

Представниками концепції похідного конфлікту були Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Н. Смелзер. Т. Парсонс вважав, що соціальна дія включає у собі такі складові, як засоби, цілі, умови і норми діяльності. Соціальна дія відбувається на чотирьох різних шарах: організм, особистість, соціальна система і культура. І кожен з перерахованих вище рівнів має можливість появи зон напруження та соціальних конфліктів як на міжособистісному, так і на міжгруповому рівнях. Т. Парсонс виділяє напруженість як напрям до втрати балансу між усіма частинами соціальної системи. За Т. Парсонсом структурна диференціація у цьому випадку відіграє чи не найважливішу роль, оскільки саме завдяки їй відбулося становлення та розвиток сучасного суспільства [5, с.151].

Хоча, зазвичай, приїжджі посідають непрестижні посади та робочі місця, на які немає попиту у столичних жителів і жителів великих міст, є уявлення, що приїжджі позбавляють корінних жителів їх робочих місць і живуть за рахунок столиці чи великого міста. Зазначене протиріччя між потребою в

мігрантах і неприязні до них сприяє такому явищу як сегрегація. Цьому явищу притаманні елементи відчуження, соціальної ексклюзії. Такий конфлікт можна назвати соціально- економічним, тобто конфліктом в сфері суспільного виробництва і розподілу соціальних благ між окремими індивідами, соціальними спільнотами та інститутами. Такі конфлікти пов'язані з рівнем заробітної плати, доступністю соціальних ресурсів і т.д. Конкуренція між новоприбулими до міста та резидентами характеризує в основному їх взаємодію саме в трудовій діяльності. Рівень заробітної плати студентів відносно невисокий, оскільки більшість з них свідомо йдуть на компроміс між частковою зайнятістю і невисокою оплатою праці для того, щоб поєднувати роботу з навчанням, але небагатьом з них вдається знайти роботу за профілем своєї діяльності. Кожен з молодих студентів повинен мати право вибору щодо можливості роботи і поєднання її з навчанням. Але адміністративні бар'єри, які в даний час штовхають студентів в неформальну економіку, повинні бути менш жорсткими. Адже міграція молодих селян до міста пов'язана з цілями соціальної та економічної інтеграції людини, з її професійними амбіціями.

Напруженню у суспільстві нерідко сприяють засоби масової інформації, загострюючи протиріччя своєю працею. ЗМІ властиво розповсюджувати сумнівну інформацію, давати стереотипну характеристику маргінальним особам. Оскільки у суспільстві і без цього достатньо упереджень щодо сільських жителів у місті, саме ЗМІ формулюють та посилюють негативну емоційну та психологічну тональність. ЗМІ часто поширюють неправдиву інформацію про маргіналів, часто ціленаправлено акцентуючи увагу на окремих специфічних характеристиках меншості, для того, щоб налаштувати жителів проти переселенців. Політика залякування і упереджень зі сторони ЗМІ сприяє появі різноманітних страхів у місцевих жителів стосовно сільських мігрантів: мігрантофобію, етнофобію, ксенофобію тощо. Тоді як ЗМІ має змогу відіграти позитивну роль у адаптації як і селян-мігрантів, так і містян, які не завжди сприймають новоприбулих – роль забезпечення «міжкультурного діалогу». Такий діалог буде сприяти розумінню між один

одним та толерантному відношенню між представниками суспільства. Через наявність конфліктогенності буде не зайвим проведення спеціальних моніторингів із залученням представників груп маргіналів та містян, для того щоб відстежувати актуальні проблеми та причини можливих конфліктів. Окрім цього, такі моніторинги допоможуть запобігти розколів в суспільстві та виникнення більш запущених та серйозних проблем.

Загалом, проблема адаптації сільської молоді та полегшення цього процесу потребує комплексу дій, які допоможуть індивідууму психологічно легше пройти цей перехід та не дозволять впадати у деструктивні форми поведінки. Своєчасна психологічна допомога посприє узгодженню ресурсів та очікувань і можливостей молодого мігранта, які надає велике місто. Практична соціальна робота з молодим маргіналом повинна охоплювати ряд таких напрямів: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, соціально-економічний, соціально-інформаційний, соціально-трудоий та медико-соціальний. Наприклад, соціально-психологічний напрямок встановлюється за допомогою спільної діяльності з органами освіти й охорони здоров'я та включає в себе: психологічне консультування; психологічну корекцію і допомогу в соціальній адаптації; психологічну допомогу в гострих кризових ситуаціях й в умовах післятравматичного стресу; психопрофілактику стресів; психологічні тренінги з селянами-мігрантами; навчання аутотренінгам і психологічній саморегуляції; психологічну діагностику і консультування у зв'язку зі здобуттям нової спеціальності. Соціально-психологічна праця може бути втілена у вигляді роботи із сільськими школярами. Часто сільські старшокласники переоцінюють переваги міста та його можливості у своєму уявленні, вони романтизують образ міста, що може призвести до розчарування, відчуття незадоволеності і внутрішнього дискомфорту. Тому важливо просвітлювати молодь стосовно реального положення речей у місті, формувати правильний образ та давати поради, які допоможуть саме на практиці. Соціально-педагогічний напрямок передбачає: здійснення

консультацій стосовно проблеми родини та дитячого виховання; соціально-педагогічну роботу з дітьми та підлітками; професійне консультування і сприяння одержанню професійної освіти підлітками й молоддю з числа мігрантів; здійснення заходів проведення дозвілля для дітей і підлітків, спрямованих на адаптацію до нових умов. Соціально-трудоий напрямок полягає у консультуванні з питань працевлаштування, зайнятості й профорієнтації; допомогу в професійній підготовці.

Звісно, є молоді люди, які здатні самотійно впоратися зі складнощами як внутрішніми, так і з зовнішніми. Для цього потрібно усвідомлювати, що фрустраційні настрої будуть призводити до деструктиву особистості, усі мрії забудуться, а людина з кожним новим днем буде відчувати себе більш загубленою, ніж вчора. Людина сільського походження може подолати складнощі переходу до нових умов існування шляхом удосконалення та шляхом набуття нових навичок. Для сучасної молодої людини є усі шанси швидко адаптуватися та пристосуватися, у такому випадку покращення умов життя та досягнення поставлених цілей є більш ніж вірогідними. Але, для індивідуумів із хиткими уявленнями щодо міста та низькою самооцінкою психологічна підтримка може стати дуже важливою допомогою, яка не дозволить відчувати себе самотнім, загубленим або аутсайдером у суспільстві.

Висновки до другого розділу

Отже, для молоді важлива не тільки адаптація до умов проживання, а й повна інтеграція, оскільки саме це дозволить відчувати себе повноцінним членом суспільства. Стратегії, які обирають молоді люди під час процесу адаптації залежать від загальної життєвої ситуації, психологічної готовності до нового та від особистісних характеристик індивідуума. Соціальна трансформація, або перехід від одного стану в інший, має декілька варіантів направленості: конструктивний, стагнаційний та деструктивний напрямки.

Виходячи з цього, О.Штепа пропонує п'ять етапів трансформації: парадокси, лабіринт, автономізація, трансцендентність та кристалізація.

Дж. Беррі тісно пов'язує процес адаптації з таким явищем як акультурація та виділяє чотири стратегії переходу : асиміляція, інтеграція, сегрегація (або сепарація) та маргіналізація. В залежності від обраної стратегії, науковець вирізняє такі види адаптації: пристосування, реакції та відмови.

Поки молоді люди все ще перебувають у маргінальному статусі, їм властива або девіаційна модель поведінки або інтеграційна. Девіація виникає зазвичай на основі негативних почуттів та вражень. Перебуваючи довгий час у такому стані, виникає великий ризик, що людина буде схильна до деструктивної поведінки у суспільстві. Тоді як інтеграційна модель поєднує в собі представників, що готові до позитивних реформ та готові нести новаторство у суспільство. Сучасна молодь, яка має на меті розвиватися та покращити рівень та якість життя зазвичай наважується на переїзд для навчання у вищому навчальному закладі. У такому випадку, молоді люди опиняються у новому середовищі в досить ранньому віці, який як раз і співпадає із формуванням їх як особистостей. Сьогодні, у зв'язку з поширенням соціальних мережей, вільним доступом до Інтернету, можливістю спілкуватися з різними людьми, молодь стає більш мотивованою до переїзду, оскільки розуміє, наскільки багато можливостей вона може отримати.

Місто - це середовище, яке може бути як і великим простором для реалізації , так і призвести до фрустрації особистості. Тому маргінальна молодь нерідко стикається із певними протиріччями, ізоляцією та непорозуміннями. Маргінальну емоційно нестійку особистість такі фактори як поверхневі контакти з оточуючими людьми, різноманітність стилів життя та цінностей, слабкий контроль соціальної поведінки може підштовхнути до девіантної форми поведінки. Характерною рисою такої поведінки є граничність між правомірним та неправомірним.

Соціальні конфлікти вивчали такі науковці як М.Вебер, Е.Дюркгейм, Т.Парсонс, Н.Смелзер та інші. Зазвичай, конфлікти між маргіналами та їх новим суспільством виникають на соціально-економічному підґрунті. Тобто, жителі великих міст вважають, що новоприбулі позбавляють їх робочих місць або уповільнюють кар'єрне зростання. Молоді студенти, які бажають або мають потребу працювати, не завжди можуть знайти баланс роботи і навчання, тому підсвідому схиляються до роботи. Пов'язано це з тим, що перш за все, молоді люди змінили місце проживання заради кар'єрних амбіцій.

Велику роль у зростанні напруження в суспільстві відіграють ЗМІ. Саме в їх руках знаходиться інструмент, який частіше вони використовують у негативному контексті. ЗМІ поширюють неправдиву інформацію, ведуть політику упереджень та залякування щодо новоприбулих до великого міста. Насправді, ЗМІ можуть виконувати функцію «міжкультурного діалогу» - це дозволить представникам соціуму бути толерантними один до одного. Також потрібно ухвалити комплекс дій з боку держави, установчої влади у регіонах зокрема. Важливо проводити моніторинги, займатися просвітництвом сільських підлітків щодо реальної ситуації у місті. Окрім цього, важлива емоційно-психологічна підтримка, наприклад, в університетах. Це допоможе молодій особистості не сприймати занадто важко певні розчарування або не вдаватися до деструктивної поведінки.

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ КОНФЛІКТІВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ПІД ЧАС АДАПТАЦІЇ СІЛЬСЬКИХ МІГРАНТІВ- МАРГІНАЛІВ

3.1. Визначення методології дослідження

Мета дослідження полягає у визначенні наявних проблем адаптації молодих індивідуумів з сільської місцевості до нового міста.

Теоретичний об'єкт дослідження: адаптація сільських мігрантів до умов міста.

Емпіричний об'єкт дослідження: студенти КНУ імені Тараса Шевченка з факультету соціології, філології та з юридичного факультету, віком 17-25 років.

Предмет дослідження: соціальні конфлікти, що виникають в процесі адаптації до умов міста.

Завдання дослідження:

- Визначити складнощі, що виникають у мігрантів з сіл під час адаптації до нового міста.
- Визначити ключові соціальні конфлікти, що виникають під час адаптації мігрантів з села у місті.

Гіпотези:

1.Індивідам з іншою мовою спілкування або сільським акцентом складніше адаптуватися до нового міста.

2.Адаптація у новому місті проходить легше, коли є конкретні успішні знайомі, які там проживають.

3.Наявність соціальних конфліктів індивіда залежить від навичок роботи з сучасними технологіями, досвідом банківських операцій і т.д.

4.Індивіди, які тільки переїхали до нового міста, часто стають учасниками конфліктів.

5.Найбільша проблема для молодих мігрантів з сіл та інших міст – адаптація до гуртожитку чи квартири.

Обґрунтування методу. Згідно з обраною темою, найбільш доцільним є використання кількісних методів збору інформації. Такий висновок можна зробити з наступного:

- по-перше, поставлена мета дослідження передбачає отримання інформації від великої кількості респондентів, чого не можливо досягти користуючись якісною методологією.
- по-друге, отримані результати мають бути максимально достовірні, адже метою дослідження є не аналіз установок і мотивів респондентів, а опис ситуації, що склалась в конкретний момент часу.
- по-третє, задля забезпечення об'єктивності, яка є важливою для описових досліджень, отриманні результати мають бути проаналізовані шляхом використання статистичних методів, що дозволить уникнути суб'єктивного фактору, вплив якого є дуже помітним у якісних дослідженнях, в яких отриманий результат напряму залежить від особистості дослідника.

Метод онлайн-опитування є доцільним у даному дослідженні, оскільки:

- цей метод є доступним, через свої мінімальні фінансові витрати, уникаючи великих затрат часу та людських ресурсів.
- в столітті новітніх технологій молодь – категорія, яка найбільше часу проводить в Інтернет-мережі, тому метод онлайн-опитування є найбільш доцільним при вивченні запропонованої аудиторії.
- окрім цього, слід зазначити організаційну гнучкість даного методу, яка виявляється в тому, що респондент самостійно обирає час і місце проходження анкети, знаходиться в звичних для нього умовах.
- Інтернет-опитування дають і додаткові можливості, що полягають у використанні мультимедійних елементів, а також у зборі додаткової інформації: програмне забезпечення, що використовується; можливо, адреса електронної пошти респондента, час заповнення опитувальника, місце проживання і т.п.

- також через воєнний стан країни, цей метод є найбільш доцільним відповідно до законодавства та для дотримання правил безпеки інтерв'юера та респондентів.

Інструментарієм дослідження виступила онлайн анкета.

Обґрунтування вибірки: Відповідно до мети нашого дослідження було обрано і відповідний тип вибірки. Через обмежені умови проведення дослідження, викликані воєнним станом у країні, до складу вибіркової сукупності увійшли саме студенти КНУ. Для усунення можливості зсуву отриманих даних у бік тієї чи іншої групи студентів, а також, щоб не визначати факультет навчання основним фактором, що впливає на рівень соціальної адаптації, відбір респондентів відбувався за допомогою стихійного типу вибірки. Адже саме він дає можливість опитати гетерогенну масу респондентів, яка буде максимально наближеною до тієї, що наявна в генеральній сукупності.

3.2. Дослідження адаптації молоді з сільської місцевості до великого міста

Підсумовуючи теоретичний огляд філософської, соціологічної та психологічної літератури, можна стверджувати, що адаптація молодої людини у великому місті займає важливе місце в життєвому і професійному самовизначенні особистості. Розглядаючи процес соціалізації сільської молоді в умовах навчання у ВНЗ, слід пам'ятати, що у конкретного студента адаптація, до нових форм діяльності, до особливостей студентського життя, до нового колективу буде йти різними темпами і матиме різний результат. І тому саме від успішності його проходження й залежатиме особистісний розвиток.

З метою виявлення соціальних конфліктів студентів з сільської місцевості, мною була розроблена анкета, яка включає 17 питань з питанням-фільтром на початку, щоб відсіяти громадян Києва. Для проведення дослідження анкета була поширена у вигляді гугл-форми у різні групи серед студентів КНУ імені Шевченка.

3.2. Результати дослідження

Участь в опитуванні взяли студенти факультету соціології, філології та юридичного факультету Загальна кількість – 72 студенти, які були відібрані питанням-фільтром.

На основі результатів мого дослідження можна сказати, що перша гіпотеза не підтвердилася. Згідно з відповідями, мова спілкування студентів не впливає на виникнення конфліктів та не сприяє виникненню складнощів в адаптації у місті. Респонденти рівною мірою спілкуються як українською так і російською, і лише у 11% опитаних виникали неоднозначні ситуації у Києві пов'язані з їх мовою спілкування.

Стосовно гіпотези 2, про адаптацію студентів пов'язану з наявністю родичів, знайомих та друзів, виявилось, що 69% опитаних мали знайомих, родичів чи друзів до переїзду до Києва. Проте участь цих знайомих у переїзді є досить посередньою. З них: 1,6% - взагалі не спілкувалися зі знайомими, що проживали та проживають у Києві, 47% - майже не спілкувалися, 35,2% - відзначають, що спілкуються з 1-2 рази на місяць та отримали певну підтримку, 16,2% - відзначили їх максимальну допомогу у переїзді та адаптації до Києва. Таким чином, дана гіпотеза потребує більш детального допрацювання щоб спростувати її чи підтвердити.

Гіпотеза 3 – наявність соціальних конфліктів студента залежить від навичок роботи з технікою, банківськими операціями і т.д. не знайшла свого підтвердження, оскільки серед опитаних, які відзначили свій рівень як «початківець» у користуванні комп'ютером, лише 20% мали конфлікти через недостатні навички, а проблеми у користуванні безготівковими формами оплати виникли також лише у 20%. Відносно того, що 91% з усіх респондентів користувалися технологією безготівкової оплати раніше, такий відсоток можна вважати невеликим.

Гіпотеза 4 була спростована, оскільки 45% опитаних студентів не брали участь у конфліктних ситуаціях у період першого півроку навчання та адаптації загалом. 23,2% мали лише 1-2 конфлікти за той же період часу, 14 %

- кілька разів на 2-3 місяці, 9,6% – кілька разів на місяць і лише 8,2% зазначили, що ставали часником конфліктів постійно за перші півроку проживання у місті.

Гіпотеза 5 знайшла своє підтвердження – для більшості опитаних найскладнішим аспектом пристосування до нового міста стала сфера проживання у гуртожитку чи квартирі (41%), на другому місці опинилося місто з його складними системами метрополітену й т.п. – 26,5% респондентів, третє місце розділили пошук друзів та матеріальне навантаження – по 18,8%. Учбові навантаження зайняли останню сходинку – 13,7% опитаних.

Висновки до третього розділу

Отже, ми отримали результати на основі відповідей українських студентів. Звісно, інтерпретувати ці результати на всю молодь переїжджаючу до великого міста не можна. Але, ми можемо зробити певні висновки. Студенти з різних куточків країни зіштовхуються з рядом проблем та складністю адаптації до умов великого міста, але ці проблеми досить рідко несуть в собі конфліктогенний характер. Для більшості опитаних студентів процес адаптації був не надто важким. Хоча й не можна говори про легку, безболісну та безпроблемну адаптацію абсолютно всіх студентів.

Так чи інакше студенти зіштовхуються з конфліктами та складністю адаптації, а саме з адаптацією до умов проживання та безпосередньо великого міста (якщо говорити про Київ з його системою метрополітену, кількістю населення й т.п).

Рішення проблеми я бачу в двосторонній співпраці працівників гуртожитку та педагогів, а також студентського самоврядування. Оскільки найскладнішою сферою адаптування є проживання, то задоволення потреб у побутовій сфері, покращення житлово – побутовго положення також прискорять процес адаптації. Робота держави у напрямку покращення психологічних та матеріальних умов для новоприбулої молоді також відіграє

значну роль у прискоренні адаптації до міста. Окрім цього, доброта, ввічливість, увага до студентів, індивідуальний підхід допоможуть скоротити терміни адаптації до життя в гуртожитку.

ВИСНОВКИ

Відповідно до поставленої мети своєї роботи, я зробила наступні висновки.

Маргінальну молоду особистість було розглянуто як представника сільської спільноти, що переїхала до великого міста та значно змінила свої умови життя. Така молода людина знаходиться у стані переходу та у процесі адаптації до нового соціуму. Адже переїзд індивідуума із сільської місцевості у велике місто викликає труднощі на рівні самоідентифікації та соціалізації. Маргінальний стан для індивідуума в даному випадку є поєднанням старих та нових соціальних зв'язків, такий стан є прямою причиною виникнення неоднозначного статусу. Виділяють три класичних типи маргіналів – культурні, девіантні та соціальні. Одним із перших, хто вивчав маргіналів став Р.Парк, який розглядав маргінальність як культурологічний аспект. Досліджували маргінальність також Г.Зіммель, Е.Дюркгейм та інші вітчизняні та зарубіжні науковці.

Серед чинників міграції молоді до міста особливе значення має здобуття нового соціального статусу та отримання якісно нових умов життя. Часто молоді люди мігрують до міста для отримання вищої освіти. Серед інших привабливих чинників зміни місця проживання є більш розвинена інфраструктура, дозвілля, професійні можливості та свобода, яку можна отримати у місті. З поширенням соціальних мережей та вільним доступом до Інтернету, молоді люди отримують можливість дізнаватися про навколишнє, знайомитися з людьми, що мотивує їх до переїзду у велике місто.

Опинившись у новому соціумі, для молоді важливо не тільки адаптуватися або пристосуватися до запропонованих умов, а й повна інтеграція, оскільки саме це дозволить відчувати себе повноцінним членом суспільства. Для цього, кожна особистість згідно з власною життєвою ситуацією, психологічною стійкістю та особистісними якостями, обирає стратегію адаптації.

Дж.Беррі виділяє наступні етапи адаптації : асиміляція, інтеграція, сегрегація (або сепарація) та маргіналізація. Для молоді, яка все ще перебуває в маргінальному положенні властиві дві моделі поведінки: інтеграційна та девіаційна. Окрім цього, часто маргінальні особистості знаходяться на кордоні правомірного та неправомірного.

Суперечність між культурами, соціальними нормами або уявленнями призводить до соціальних конфліктів. Соціальні конфлікти вивчали такі науковці як М.Вебер, Е.Дюркгейм, Т.Парсонс, Н.Смелзер та інші. Зазвичай, конфлікти між маргіналами та їх новим суспільством виникають на соціально-економічному підґрунті. Вони можуть проявлятися у різних типах дискримінації, наприклад, різний рівень заробітних плат. Містяни часто вважають, що новоприбулі до міста займають їх робочі міста, що збільшує кількість безробітних. Зменшення соціальних конфліктів потребує комплексного підходу та всебічного розгляду. По-перше, ЗМІ відіграють на сьогодні не саму позитивну роль у формулюванні думки міського населення щодо приїжджих з так званої периферії. Але, ЗМІ можуть виступати як посередник між соціальними групами, тоді культурний діалог буде більш ефективним. По-друге, практична соціальна робота з молодим маргіналом повинна охоплювати ряд таких напрямів: соціальний, соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-правовий, соціально-економічний, соціально-інформаційний, соціально-трудоий та медико-соціальний. Окрім цього, моніторинги серед населення допоможуть відслідковувати поточну ситуацію, що допоможе упередити соціальне напруження.

Проведене дослідження показало, що загалом, українські студенти не стикаються з критично важкими проблемами під час адаптації до міста. Звісно, це залежить від навичок, комунікаційних здібностей та мотивації, але потенційно, молода людина з села має всі шанси на успішну реалізацію власних амбіцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алмазова Т.В. Міське та сільське середовище: порівняльна характеристика соціо-культурних систем // Луганський національний університет імені Т. Шевченка. – 2011. Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_ENXXI_2011/Pedagogica/6_85695.doc.htm
2. Бутиліна О.В. Особливості маргіналізації молоді в умовах суспільства, що трансформується // Соціологічні дослідження: зб. наукових праць/ Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля. – 2005. – 53с.
3. Бутиліна, О. В. Маргінальна ситуація: структура та соціальні наслідки / О. В. Бутиліна // Український соціум. - 2012. - № 2(41). - С. 17-25.
4. Вольнова Л. М. Девіантність у великому місті: міждисциплінарні дослідження [Електронний ресурс] // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. Электронный научный журнал. – 2013. – № 2
5. Гірник А.М. Основи конфліктології. – Вид.дім "Києво-Могилянська академія", 2010. – 222с. с.151
6. Губеладзе І. Г. Сільська молодь у місті: пошук ідентичності : монографія / І. Г. Губеладзе. // К. : Міленіум, 2015. – 238 с.
7. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод, предназначение / Э. Дюркгейм ; переводчик А. Б. Гофман. — 4-е изд., испр. — Москва : Издательство Юрайт, 2019. — 307 с.
8. Ємельяненко Є. Урбаністичні перспективи і свобода сучасної людини / Вісник Київського національного торговельно-економічного університету// – 2015. - № 3(2). – С. 60–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2015_3%282%29__7
9. Козер Л. "Функции социального конфликта".: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. Книги, 2000. – 205 с. , с. 93

10. Лактионова Г. М. Крупный город как среда социализации (Теоретико-методологический аспект) / Г. М. Лактионова // Соціально-педагогічні та медикопсихологічні заходи протидії вживанню наркогенних засобів неповнолітніми і молоддю. Наук.-метод посіб. / [Упор.: заг. ред. О.Пилипепко]. – К. : АЛД, 1995. – С. 16-32.
11. Лозовая О. Н. Ментальность города и села как объект психосемантического исследования: к постановке проблемы / О. Н. Лозовая // Журнал практикующего психолога. – 2009. – С. 130 -140.
12. Маргіналізація населення України : кол. моногр. / [за ред. В.В.Онікієнка]. – К. : НЦ ЗРП НАН і Мінпраці України, 1997. – 191с. - с. 3
13. Мацумото Д. Психология и культура // Санкт-Петербург: Питер, 1-е издание – 2003р. – С.118.
14. Момот Т. Асиміляція чи маргіналізація: сільська молодь у великому місті. –
15. Ноэль-Нойман Э. Общественное мнение. Открытие спирали молчания, пер. с нем., общ. ред. и предисл. Н. С. Мансурова // Москва: Весь Мир – 1996, с. 181.
16. Парфанович І. І. Сучасний стан соціальної детермінації девіантної поведінки дівчат шкільною віку / І. І. Парфанович // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України : наук.-практ. зб. – 2010. – №3. – С. 11-17.
17. Полек Т. Сільські мігранти в культурному ландшафті сучасного Києва. – 2018. – С.260-288.
18. Рубл Б. Прагматизм і плюралізм як рушії розвитку великого міста // Народна творчість та етнологія. – 2012. – № 5. – С. 54.
19. Смелзер Н. Социология : [пер. с англ.] / Н. Смелзер. // М. : Феникс. – 1994. – 688 с.
20. Тернер В. Лімінальність і Комунітас в Ритуальному Процесі: Структура і Антиструктура – Чікаго: Aldine Publishing. – 1969 с. 94–113.

21. Фарж А. Маргиналы // : Опыт словаря нового мышления / Под общ. ред. М. Ферро, Ю. Афанасьева. – М. : Прогресс, 1989. – С. 143.
22. Штепа О. С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання / О. С. Штепа // Практична психологія і соціальна робота. – 2004. – № 3. – С. 53–57.
23. Berry J.W., Kim U. Acculturation and mental health. // In P. Dasen, J. W. Berry, N. Sartorius (Eds.), Health and cross-cultural psychology. – London: Sage. – 988. – P. 207 – 236.
24. Park, Robert E. (1937). "Cultural Conflict and the Marginal Man", introduction to "The Marginal Man" by Everett V. Stonequist. New York: Charles Scribner's Sons. Pp. 372–76.
25. Redfield R. Peasant society and culture. An anthropological approach to civilization :monograph. – Chicago : The Universty of Chicago Press. – 1956. – P. 37-68
26. Reuveny R. Environmental Change, Migration and Conflict: Theoretical Analysis and Empirical Explorations – 2010 – Access mode: www.gechs.org/downloads/holmen/Reuveny.pdf,
27. Stonequist E.V. The Marginal Man: A Study in Personality and Culture Conflict. N.Y., –1937.

ДОДАТКИ

Анкета

1. Ви киянин?

А) Так (дякуємо за увагу, ваша участь у дослідженні завершена)

Б) Ні

2. Ваша стать:

А) Жіноча

Б) Чоловіча

3. Вкажіть тип поселення, в якому ви проживала до вступу у ВНЗ:

А) Обласний центр

Б) Районний центр

В) Невелике місто

Г) СМТ

Д) Село

4. Ваш факультет / інститут: _____

5. Ваше місце проживання на сьогоднішній день:

А) Гуртожиток

Б) Власна квартира

В) Орендована квартира

6. Якою мовою Ви спілкуєтеся у повсякденному житті?

А) Українською

Б) Російською

В) У рівній мірі як українською, так і російською

Г) Іншою (вкажіть) _____

7. Чи виникали у Вас непорозуміння та конфлікти у Києві через мову спілкування?

А) Так

Б) Ні

8. Як Ви оцінюєте свої навички роботи з комп'ютером?

- А) Не вмію працювати з комп'ютером
- Б) Початківець (*пошук інформації в Інтернеті, набір тексту, використання електронної пошти тощо*)
- В) Користувач (*робота зі складними документами у Microsoft Word, таблицями і формулами в Microsoft Excel, створення презентацій у Microsoft Power Point, робота з антивірусними програмами тощо*)
- Г) Досвідчений користувач (*можу встановити операційну систему, створити веб-сторінку тощо*)
- Д) Професіонал (*володію принципами розробки прикладного програмного забезпечення*)

9. Чи виникали у вас конфлікти з викладачами та одногрупниками через недостатні навички роботи з комп'ютером?

- А) Так
- Б) Ні

10. Чи користувалися Ви безготівковими формами оплати товарів до переїзду в Київ?

- А) Так
- Б) Ні

11. Чи виникли у Вас труднощі та конфлікти з освоєнням безготівкових форм оплати?

- А) Так
- Б) Ні

12. Чи були у вас друзі та родичі до переїзду у Київ?

- А) Так
- Б) Ні

13. Оберіть форму спілкування з друзями та родичами, які проживали у Києві після вашого переїзду.

- А) Не спілкувалися.
- Б) Зустрілися 1-2 рази, щоб поспілкуватися та показати місто.
- В) Допомогли з речами та підтримали, спілкуємося 1-2 рази в місяць.

Г)Допомогли з усіма документами, речами, ознайомили з усіма інстанціями та правилами.

14. Чи можете Ви сказати, що знайомі у місті значно полегшили ваше пристосування до нового міста проживання?

А)Так

Б)Ні

В)Важко відповісти

15. Як часто Ви ставали учасником конфліктів у перші півроку після переїзду в Київ?

А)Постійно

Б)Кілька разів за місяць

В)Кілька разів за 2-3 місяці

Г)1-2 рази за півроку

Д)Не було конфліктів

16. Як ви оцінюєте складність вашого пристосування до нового міста?

А)Не викликало проблем

Б)Були деякі проблеми

В)Важко відповісти

Г)Майже неможливо, досі не звик

Д)Неможливо

17.Що стало найскладнішим аспектом вашого пристосування до життя у Києві?

А)Академічне навантаження

Б)Пошук друзів та нових знайомств

В)Місто (напр., розмір міста, система метрополітену й т.п.)

Г)Проживання (у гуртожитку чи квартирі)

Д)Матеріальне навантаження.